

Stiftelsen Fjelberg Prestegard

Årsberetning 2012

«Med god Bør seilede Kahrs, præsten Brun og jeg henover til Fieldberg»

(Lyder Sagens dagbok 28de mai 1820) se side 19.

Bildet viser innseilingen til Nordre Fjelbergsund i dag, – slik det også så ut for de seilende i 1820, og i middelalderen a stavkirken på Fjelberg ble bygget.

30
ÅR

I 1982 startet
restaurering med ny
bruk av prestegarden

Vanntanker til sprinklingsanlegget.

Første fase i sprinklingsprosjektet på plass

En 34 m³ sprinklertank og en 6m³ vanntank er gravet med i dalen NV for den gamle prestegårdsbrønnen. Da har vi sikret kapasitet både for prestegården og kirken. Vi er i mål med første fase i det store brannsikringsprosjektet for Stiftelsen.

I løpet av året fikk vi overført en kvart million kroner fra Stiftelsen UNI, som det tidligere var gitt tilsagn om. Grieg Foundation ga et tilsvarende beløp året før.

En gave på kroner 2500 fra Sigurd Endresen som privat skjærv til prosjektet er spesielt inspirerende.

Trym Trovik (sjef for Vann- og avløpsseksjonen i Bergen kommune) påtok seg vederlagsfritt rådgivning og beregning av rør og funksjonssystem for tankene.

Første fase i sprinklingsprosjektet er nå på plass. Vi arbeider med finansiering av neste fase.

Hovedsponsorer

GRIEG FOUNDATION

Nøkkeltall

Resultatregnskap	2012	20110
Driftsinntekter	614 690	459 840
Driftskostnader	558 433	449 003
Driftsresultat	56 258	10 837
Resultat av finansposter	16 478	14 626
Årsresultat	72 735	25 463

Balanse	2012	2011
Anleggsmidler	1 161 380	1 161 380
Omløpsmidler	552 225	523 592
Eiendeler	1 713 605	1 684 972
Egenkapital	1 518 735	1 512 000
Kortsiktig gjeld	7 495	24 347
Gjeld og egenkapital	1 71 605	1 684 972

I 2012 hadde vi 216 overnattingsdøgn i prestegården.

Hordaland Fylkeskommune ga i beretningsperioden et driftsbidrag på kr. 227.000 mens bidraget fra Kvinnherad kommune ble 70.000 kroner. *Bidraget fra egne arrangementer og leie utgjorde kr. 32.740 netto.*

I 2012 ble det investert kr. 34.750 i restaurering og kr. 279.750 i brannsikring.

Til et fremtidig bokprosjekt om Stiftelsen Fjelberg prestegard avsatte styret kr. 30.000.

Det ble holdt to styremøter og en rekke enkeltkonsultasjoner i beretningsåret. Samarbeidet med sognerådet og kommunen fungerer godt. Ingemund Gjærde har vært engasjert til restaurerings- og løpende vedlikeholdsarbeider. Jorunn Landa har sørget for vask og sengetøy. Even Landa er tilsynshavende for Stiftelsen. Truls Grung har fungert som daglig leder og restaureringsansvarlig.

STYRETS ÅRSBERETNING 2012

Virksomhetens art og sted

Stiftelsen Fjelberg Prestegard skal foreta istandsettelse og vedlikehold av bygningene på prestegården og administrere bruken av dem. Bygningene skal istandsettes i samarbeid med representanter for Riksantikvaren og Fylkeskonservatoren i Hordaland for å bli tatt vare på i fremtiden. Bygningene skal benyttes til kirkelige, vitenskapelige, kulturelle og sosiale formål, kurs- og konferansevirksomhet, samt arrangementer for lokalbefolkningen. Stiftelsen har sekretariat hos Fortidsminneforeningen, Klostergaten 28, 5005 Bergen.

Fortsatt drift

Stiftelsen har foretatt planlagt restaurering og vedlikehold i 2012. Forutsetningen om fortsatt drift er til stede og lagt til grunn ved utarbeidelsen av årsregnskapet.

Årsregnskapet

Regnskapet for 2012 er gjort opp med et overskudd på kr. 72.735,-. Styret anser både egenkapitalsituasjonen og likviditeten som tilfredsstillende.

Arbeidsmiljø/likestilling

Styret anser arbeidsmiljøet for tilfredsstillende. Styret har fire mannlige styremedlemmer. Det har ikke vært ulykker eller sykefravær i stiftelsen i 2012.

Ytre miljø

Stiftelsen har ingen virksomhet som påvirker det ytre miljø.

Fremtidsutsikter

Stiftelsen vil fortsette sitt aktive engasjement for utvikling av samarbeidsrelasjoner med andre kulturinstitusjoner og lokale interessegrupper.

I 2012 har styret bestått av Leif Kahrs Jæger (formann), Arne Sælen, Kari Grete Sande og Rolf Arne Birkeland, med Knut Ormhaug, Frøydis Sjø og Anders Nordhus som varamenn.

Styreformann Leif K. Jæger i gruen på kjøkkenet.

Det tradisjonelle påsketreffet samlet 41 fastboende og feriefolk i Almuestuen skjærtorsdag 5. april.

18. april holdt Soknerådet møte i prestegården.

Helt siden 1957 har Misjonsalliansen kalt inn til landsmøte i prestegården

PINSESTIMNE I FJELBERG KYRKJE

GUDSTJENESTE i pinsedag 18. juni kl. 11.00
v/ vikaarprest Kåre Stølsnes og Paul Erik Wirgenes, avdelingsdirektør i Kirkerådet
"Kor i Ølve" deltar
Takkoffer til Misjonsalliansen
Nærverei

ETTERMIDDAGSMØTE kl. 14.00
Tale v/ Paul Erik Wirgenes
Hans Olav Tungenrodt vort med
Søng v/ "Kor i Ølve"
Takkoffer til Misjonsalliansen

Mer kan kjøpes i prestegården eller gubruene
Betingsgata 10 og bakom nr. 109

Post: 20 0000, Fjellberg, Postboks 10, 20 00 Fjellberg, Norge
Telefon: 02 20 00 00, Fjellberg, Postboks 10, 20 00 Fjellberg, Norge

Fast møtedag har vært 2. pinsedag og i 2012 falt den på 28. mai.
80 personer var samlet til gudstjeneste ved vikaarprest Kåre Stølsnes og Paul Erik Wirgenes, som er avdelingsdirektør i Kirkerådet.

«Kor i Ølve» deltok under arrangementet med Solbjørg Helvik som leder.

Soknerådet stilte med fire personer på kjøkkenet:
Lene Hansen Sæbø (t.h.), Karianne Strand, Heidi Sjø og
Synnøva Thormodsæter (t.v.). Det ble servert betasuppe, kaffe og kaker.

Været var nydelig,
og mange foretrakk å
nyte kaffepausen ute i tunet.

I Biblioteket var det dekket til (fra venstre) Kåre Stølsnes, Camilla Guddal, Hans Olav Tungesvik,
Liv Tungesvik, Anne M. Tungesvik og Paul Erik Wirgenes.

Samling for små øysamfunn

I helga var representanter for Fjelberg, Huglo, Espevær og Møkster samla for å diskutera tilflytting, arbeidsplassar og bustader.

De øyaneinde-samfunna har mange av dei same utfordringane. Både i høve til eit nok mykje å stå på om ender stallinga. I Fjellberg prestegard tirsdag og onsdag i helga vaka dei saman i eit prosjekt, og det blei heldt 18. allmunnlege i fylkestadla.

Kollegaer de fire øyane deler seg i arbeidsgrupper som er nødt til å diskutera skal fremsjett dei arbeidsplasser og bustader. Det er viktig å ha kontakt med folk. Det var i dei og omstilling flytting markerte seg på Island med vord og økonomi, og det er det som har drevet på plass, medan det er fremme er på seg i desse dagar. sein sein (Haugland) kulst-prosjektet på Fjelberg sin kontakt i kvartale råd-konferanse.

Mot-iren fjerde familien vil anbyggerar på Fjelberg ha saka med til persontar.

Grundig forarbeid

Av dei andre samfunna kan ein nemna at Espevær

på Beville har pressa opp eit hus for utleige og på Fjelberg har ein sett opp og vord til spore-opp-lus-familien. Medan Fjellberg på 15 år er er over på Island, har andre lyst eller innbyggjarar på Fjelberg.

«Vi har ingen garanti for utflyttingar, men utvanning på Fjelberg, men tilhøil har ingenting ved det å stå på. Bygdelaget gjorde desuten godlydig forberedelse, og i staden for å betne seg skule til oss, presenterte dei både positive og negative sider som til slutt er at ein er arbeidsgiver og feige. Det ser hølet ikkje er at utvanningane blir seg for seg, og det er ein annan del på det megrer til. Det er Hordaland, og viser tilhøil til av utvanningane dei tok på seg og i helga.

«Men desuvert har dei gått på sanger, og tilhøil-saker for all bruk og ei som vil bli som øyaneinde opprette desuten med song saman med Sigr. Arvid Fosse under med legen på Hordaland.

Brubbyggjar

På prosjektet under utvanning, er det utvanning og tilhøil, hjå det det er utvanning. I tillegg til desutenar til kommissioner Karstnerud, Børud, Stord og Austevoll, var både samar

Nagde deltagarar på i utvanningar på Fjelberg i helga. Her er arrangørane Arve Fosse (bakst) og Jorun Gjøvad ved Fjelberg prestegard. (Foto: Truls Grung).

beidstaden for Sunnbordland, skulestaden fylkeskommune og fylkeskommune i Hordaland til stades.

Karin Thauland opplyser at det er viktig å ha kontakt med folk og hjelp til utvanning. (Foto: Truls Grung)

Deltagere: Silje Hatlevik, Magne Raknes, Karin Thauland, Sølvi Fosse, Helgi Johan Thorvaldson, Liv Iren Brekke, Kjartan Wiljamsson, Arve Fosse, Alf Einar Notland, Øyvind Sortland, Roger Jørgensen, Karsten Inge Møkster, Bjørn Wefring, Eli-Janette Fosso, Kari Patrica Kleppe, Jorun Gjøvad, Ingrid Solberg, Pål Lorentzen, Daria Klymenko, Rolf Arne Birkeland

LivOGLyst

Kven vil vere med på å utvikle lokalsamfunn i bygd eller bydel? No finst høvet til å engasjera seg i lag med andre for lokal utvikling og skaparkraft gjennom LivOGLyst – program for lokal samfunnsutvikling i Hordaland!

Islandsfamiliene som har flyttet til Fjelberg.

Stiftelsen deltok på
Litteraturseminar
Sund kyst- og
litteratursenter
18. februar.

29. mai – 5. juni holdt
Steinerskolens
Botanikkurs
(det 19. i rekken)

4. august var det
Bryllupsfeiring i prestegården

Bruden Hildegunn Gjerde i tunet. Brudgom var Fabian Ruud. Ved vielsen spilte Torvald Gjerde (orgel),
Leif Kristian Gjerde (piano), Øystein Magnus Gjerde (gitar), Lilja Iren Gjerde (fele) og Torvald Gjerde (trekkspill).

14. september
var det samling for
Lærere ved Stord Ungdomsskole

I august 2012 fekk Stord ungdomsskule ny rektor.

For å verta kjend med personalet på ein anna arena enn på arbeidsplassen, tok rektor, Anne Sissel Mugaas, kollegiet sitt med seg på tur «ut i det blå». 23 forventningsfulle lærarar steig i land på Fjellberg.

Overraskande mange hadde ikkje vore på denne vakre staden før. Rektor serverte

3 rettes middag og det vart ein fest som varte ut i dei små timar. Det vart talar av ymse slag, god «drøs» rundt bordet og «bli kjend på ny» quiz. Særdeles nøgde tok personalet båtskyss heim til Leirvik.

Det vart ein minnerik og kjekk kveld i fantastiske omgjevnader på vakre Fjellberg prestegard. Me kjem gjerne tilbake ved seinare høve, og vil anbefala andre til å nytta seg av desse unike lokala. Stor takk til Truls Grung for flott omvising og god service!

2012 ble et rolig år hvor vedlikeholds- og restaureringsarbeider stod i fokus

Ingemund Gjærde sørget sammen med Oddny for utvendig og innvendig vedlikehold, gressklipping og stell av haven. Hovedhuset og uthusene fikk et strøk maling. Det store Vanntank-prosjektet for sprinkling var det Even og Jon Landa som stod for.

Trappen og muren utenfor Bislaget ble restaurert

Fortidsminneforeningens prestegårdsinitiativ i 1982

I 1933 publiserte Riksantikvaren en liste over prestegårder hvor det ennå fantes bebyggelse som var så verdifull at den måtte betraktes som fredet på linje med fredete privateide bygninger. Listen omfattet 188 av våre den gang ca.500 prestegårder.

Av mange grunner ble saken lagt i glemmeboken inntil Hovedstyret i Fortidsminneforeningen i 1982 tok et initiativ. Ingen av de antikvariske prestegårdene var blitt fredet og mange av anleggene hadde gått tapt eller blitt forringet. Listen var redusert til 134.

Fortidsminneforeningen foreslo at Fjelberg prestegård i Hordaland og Aur prestegård i Akershus ble utpekt som pilotprosjekter for bevaring og ny bruk.

Det ble starten på et omfattende arbeid!

å Fjelberg ble det nesten umiddelbart startet «nødsarbeid» for å tette takene på Bispestova og Hovedhuset. Stiftelsen Fjelberg prestegård ble etablert i 1987.

I 1989 ble anlegget tatt i bruk som refugium, men først to år senere offisielt åpnet av riksantikvar Stephan Tschudi-Madsen. I 1992 ble hele anlegget fredet og overdragelsen fra staten skjedde to år deretter.

tiftelsen Aur prestegård ble opprettet i 1984 etter initiativ fra Fortidsminneforeningen, Aurskog Historielag, Skauen Husflidslag, Aurskog/Høland Kunstforening og Aurskog Menighetsråd.

Den røde forpakterboligen ble gjenåpnet i 1991 etter omfattende restaurering. I 1993 ble alle bygningene på tunet overført fra staten til Aurskog kommune og senere overdratt til Stiftelsen.

Alle byggene er nå istandsatt og tre av dem er fredet. Aurskog/Høland kommune leier kontor for prest i et av byggene. Stiftelsen er gjeldfri.

www.aur-prestegaard.no

«Sten på sten»

30ⁱ ÅR

I 2012 kunne vi runde en milepæl: 30 år med restaureringsarbeid og allsidig bruk.

Vi er stolt over at prestegården i dag betegnes som «en av landets best bevarte antikvariske prestegårder». Anlegget er en viktig møteplass for lokalsamfunnet som en kjærkommen ramme for slektsstevner, konferanser, konfirmasjon, bryllup og begravelser. Med en posisjon som nasjonalt

kulturminne har det i alle år vært viktig å påse at slitasjen ikke blir for stor.

Helt fra starten har vertskommunen Kvinnherad og Hordaland Fylkeskommune støttet med driftsmidler.

Det er investert over seks millioner kroner i restaureringsmidler og dugnadsarbeid. Stiftelsen har tilfredsstillende økonomi og ingen lån.

Kjell Tofte og Svein Hopland fra Halsnøy Trelast var ansvarlige for omlegging av taket på Hovedhuset i oktober 1986 (foto: T. Grung)

Museumsstyrer J. Meyer Eldøy (t.h.) var ansvarlig for sprøyting av Bispestova i 1984.

Dugnadsentusiasten Anna Angelvik har vært en viktig støttespiller i alle år.

Linda Jolly har siden 1992 holdt ukekurs i botanikk på Fjelberg. Her underviser hun i Atelieret, Fjelberg Prestegård for VG 2-klasse, Steinerskolen i Bergen.

Plantestudier ved Fjelberg Prestegård

Kan botanikk være spennende? Nordahl Grieg sa «botanikk er det verste plantene vet» og vi som ble utsatt for botanikk i skolen kunne kanskje også si «...og det verste elevene vet». Gråbrune, inntørkede skygger av seg selv med fremmede navn. Pressede planter i herbarium var sjelden en glede for verken vegetasjonen eller elevene.

Men på Fjelberg Prestegård oppdager elever fra Steinerskolen gleden ved plantebetraktning. Samtidig som vi undersøker sammen hva plantene har

tilfelles fra frø til frukt (a la Goethe!) på store selvlagede plansjer, tegner elevene de enkelte plantene som de finner i blomst på Fjelberg. Landskapsmaling og ekskursjoner til orkideer og blomsterenger er også en del av arbeidet.

Kanskje ville de voksne også synes at plantene fortjener et nytt forsøk hvis de fikk lære på denne måten? Fjelberg Prestegård er en fantastisk ramme for slikt arbeid. Vi holder gjerne kurs for voksne òg.

Linda Jolly

Steinerskolen med Linda Jolly i spissen leder botanikk-kurs på Fjelberg. Nydelige akvarell plansjer er resultatet etter nitide plantestudier ved prestegarden. (foto Magnus Skrede)

Hvordan kan kunst og naturfag flettes sammen og gjensidig berike hverandre?

Av Linda Jolly

Hvordan kan erfaringsbaserte og kunstneriske arbeidsmetoder i biologiundervisning føre til en styrket faglig innsikt og interesse? Og hvordan kan denne typen faglig tilnærming bidra til større samfunnsfaglig og miljømessig engasjement?

Stadig mer forskning uttrykker behovet for innovative grep i naturfagsundervisningen for å integrere aspekter av bærekraftig utvikling. Gjennom beskrivelser av et undervisningsopplegg fra en botanikkperiode i en VG2-klasse, ønsker jeg å illustrere hvordan kunst og naturfag kan flettes sammen og gjensidig berike hverandre, og utvikle et skjerpet blikk og økt følsomhet for vår plass i naturen.

Avstand til naturen

I løpet av de siste årene har det dukket opp en mengde artikler,

Linda Jolly, biolog og mangeårig naturfag- og hagebrukslærer i

Steinerskolen.

Jobber i dag på Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB), Institutt for matematiske realfag og teknologi (IMT), Seksjon for læring og lærerutdanning (SLL).

Siden 1992 årlige botanikk-kurs på Fjelberg prestegård.

(e-post: linda.jolly@unb.no)

bøker og forskning om barn og unges manglende kontakt med naturen. Begreper som «nature-deficit disorder» (Louv 2008) er illustrerende for fenomenet, og beskriver barn og unges tiltagende

fremmedgjøring og manglende nærhet til natur og naturopplevelser. Det er mulig at kløften mellom ungdom og natur utvides ytterligere av elektroniske medier og «multitasking», som i sin tur gjør tilgangen til naturens mer langsomme prosesser enda vanskeligere. På hvilken måte kan skolen bidra til å minske denne avstanden? I lys av de menneskeskaptede miljøkrisene vi står overfor, bør økologisk tenkning og handling bli veiledende for all utdanning. Problemet er at økt kunnskap om alvoret i miljøkrisen i seg selv ikke fører til forandring i folks verdier eller levesett. Tvert imot vil økt kunnskap og forståelse uten begeistring, visjoner og konkrete tiltak av bærekraftige alternativer, kunne føre til apati og maktesløshet (Wals 2010: 21).

Elisabeth Irgens er tegnelærer på Steinerskolen. Her med Fjelberg Prestegård i bakgrunnen.

Naturfagenes muligheter

Steinerskolens læreplan angir en grunnholdning om å styrke barn og unges tilhørighet til og identifikasjon med naturen, blant annet ved å ta i bruk barnets sanser og persepsjonsevner gjennom kunstneriske prosesser og bearbeidelsesformer. Naturfagsmetodikken har en fenomenologisk tilnærming til naturfagene. For biologiens vedkommende har særlig Goethes studier av planter vært til inspirasjon for utformingen av undervisningen. I praksis innebærer dette en undervisning som først og fremst inkluderer positive og meningsfulle erfaringer knyttet til estetiske naturopplevelser. Med dette som bakgrunn vil jeg i det følgende ta dere med inn i en bo-

tanikkperiode med 2.vg. Som biologilærer ønsket jeg å undersøke nærmere hvorvidt iakttakelsesøvelser gjennom tegning og maling kunne berike elevenes opplevelse av og forhold til planter. Et tett faglig samarbeid med skolens tegnelærer resulterte i en ukens feltarbeid med botanikk i 2. videregående, som integrerer tegning og maling i studiet av planten. Fjelberg i Sunnhordland, en øy uten butikk, med et rikt kulturlandskap og med få fergeavganger, viste seg å være et utmerket sted for 17-åringer som skal øve seg på iakttakelse av noe så langsomt som en plante. Fjelberg Prestgård har vært den perfekte rammen for både oppholdet og undervisningen.

Botanikkurs 2005.

Undervisningsopplegget

Det er klare læringsmål for perioden. Elevene skal lære å identifisere over 20 forskjellige trær og 12 hovedfamilier i planteriket. Kulturlandskapet og biologisk mangfold er også temaer som behandles. Elevene må ta i bruk forskjellige materialer og teknikker, og øve seg på å bruke disse som et redskap for iakttagelsen av planten. Undervisningen veksler mellom økter med forelesninger og tegning og maling.

Uken er bygget opp over fire økter:

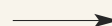
1. Plantens utvikling
2. Studium av en blomst
3. Maleøvelser
4. Til fots i landskapet

Her vil jeg beskrive den første økten. Som et eksempel på innholdet trekker jeg frem arbeidet med frøet som er det første stadiet i plantens vekst.

«Noen frø kan spire etter flere tusen år – mens andre frø bare er spiredyktig til neste vekstsesong...»

Vi starter med å studere plantens vekst fra frø til frukt og frødannelse, og tegner de forskjellige delene av planten på A3-plansjer. I første omgang, uten instruksjoner, skal elevene sortere og benevne frøene. Etter en stund blir de bedt om å notere seg ord som kan beskrive hva de forskjellige frøene har til felles. Vi spør hva slags egenskaper frø har, hva som kjennetegner frø tross alle forskjeller, og som gjør at vi vet de er frø. Hver elev blir bedt om å nevne én egenskap, mens læreren noterer på tavlen det som blir sagt. Når ingen har mer å tilføye, knytter biologilæreren an til deres beskrivelser og setter frøene inn i en større kontekst. Når de for eksempel betegner frø som «små» må det ses i forhold til hele planten. Kokosnøtter er også frø, og i motsetning finnes det frø som er så

små at de må treffe den riktige soppen for å kunne spire. Til en betegnelse som «spirende» er det viktig å se på frøenes lagringsvilkår og hvor lenge et frø kan forbli spiredyktig. Noen kan spire etter flere tusen år, slik som daddelfrøene som ble funnet i ørkenen under en arkeologisk utgraving, mens andre frø bare er spiredyktige til neste vekstsesong. Frøet, den delen av planten som er minst i størrelse, men størst i potensial, har dermed blitt til en nøkkel for å forstå mange prosesser i natur og samfunn. Temaet frødannelse vender vi tilbake til når vi ser på befruktning ved slutten av undervisningsperioden. Etter disse felles betraktningene, får elevene nå i oppgave å velge 2–3 forskjellige frø og studere disse ved hjelp av tegning.

Ikke lett å tegne blomster i regnvær!

En kvasset blyant og et skjerpet blikk

Kunstlæreren gir en innledende instruksjon i forhold til bruk av tegnematerialene og får elevene med i en enkel felles refleksjon om hvordan frøet gir seg til kjenne gjennom farge, form og tekstur. Når de har tegnet deres selvvalgte frø, skriver elevene en tekst som belyser frøene som det første stadiet i plantens vekst. Plansjene de lager blir hengt opp på veggen ved slutten av dagen og blir drøftet i fellesskap, før det arbeides videre i neste undervisningsøkt. Denne prosessen – betrakte, beskrive, drøfte, tegne og tekste – gjentas med de øvrige deler av planten i de påfølgende dagene. Ved slutten av perioden har vi studert røtter, frøblader, bladform, fra de første til de siste bladene på stengelen, blomsten og fruktene og drøftet plantedelens rolle og funksjon i naturen. Hver elev har laget en serie av tegninger og tekster som

vitner om et innblikk i plantens utvikling og et forhold til deres betydning i natur og samfunn.

Også i andre økt, studium av en blomst, arbeider elevene med tegning av planten som helhet. Her er utfordringen å få frem delene av planten i proporsjon til hverandre slik at detaljene er innordnet i et helhetlig bilde. Enkelte detaljer som fruktemne og støvbærere forstørres ved siden av tegningen av hele planten. Tegningene forsynes til slutt med navn, plantenes familietilhørighet og funnstedet. Tegningene blir hengt opp på veggen og danner utgangspunkt for nye øvelser dagen etter.

Neste skritt er å se på planten i landskapets kontekst. Fra å ha arbeidet med spisse blyanter og detaljstudier, får elevene nå male store flater og linjer i landskapet ved hjelp av farger og brede pensler. Elevene får en forøvelse hvor de kan bruke flere farger for å oppdage mangfoldet av nyanser

innenfor grønt i studier av enger og trær. Hvor mye rødt trengs for eksempel for å få frem furutrærne i bildet, hvor mye gult i bjørkebladene? Den monotone grønnfargen i granskog kultivert for hogst taler et annet språk enn mangfoldet av grønnfarger i løvskogen ved siden av.

Også daglige ekskursjoner til fots hjelper oss å bli kjent med landskapet som utgjør rammen for vårt arbeid. Ekskursjonene inneholder også studier av biotoper og forskjellige typer trær. Elevene velger hvert sitt treslag og forbereder seg på et referat for klassen om treets biologi, historie i landskapet, og kulturhistorisk bruk. Poenget er ikke bare at de skal kunne gjenkjenne de forskjellige treslagene, men at de ser trær i deres kulturskapende relasjon til mennesker.

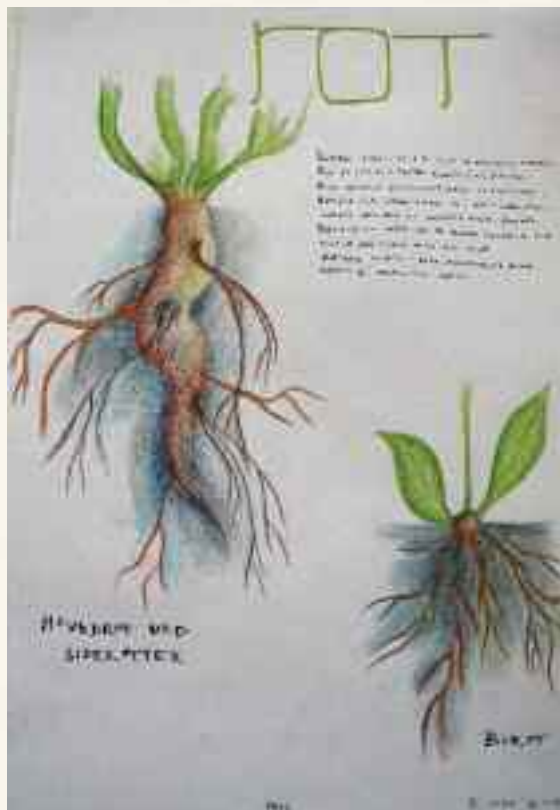
Ved hjelp av tegning med kull og pastellkritt fordyper elevene seg i trærnes form og omgivelse.

Kunst og botanikk – etablering av en relasjon

Mens elevene arbeider mot konkrete læringsmål i biologi, vil vi samtidig gi dem anledning til å utvikle et forhold til planter, til landskapet, til farge og form, til egne skapende evner og til de større spørsmål som reiser seg i forhold til natur og samfunn. Når man tegner en plante, iakttar man ikke planten én gang, men hundrevis av ganger. I et stadig vekselspill mellom iakttakelse, forsøk på å feste denne til papiret, vurdering av tegningen opp mot planten, for så atter å justere tegningen, befinner man seg i en vedvarende runddans mellom persepsjon, vurdering og respons. Selve tegneaktiviteten skaper en vedvarende oppdagelsestrang og en vedvarende nysgjerrighet som gjør at bildet av planten blir mer nyansert. Fra elevenes skriftlige evalueringer av undervisningsopplegget finner vi formuleringer som

«Jeg lærte mye mer om det jeg har tegnet enn det jeg ellers ville ha gjort. Organismer blir mer levende på en måte.»

«Jeg vil si at bildet av for eksempel blomster setter seg dypere når man tegner dem. Jo mer tegning, jo større forståelse.»

Dahlin (2001) hevder at det er mulig å arbeide vitenskapelig og samtidig vektlegge den estetiske dimensjonen av læring. Målet med en slik tilnærming, skriver han, er ikke bare å verdsette det vakre i naturfenomener, men også å forstå dem bedre. For hva skjer i vekselspillet mellom elevens iakttagende og skapende aktivitet? Den første tegningen elevene lager, er av samme plantart,

som regel engsoleien. Plantearten er gjenkjennelig i alle tegningene, men ingen av dem er like. Hver tegning har et eget uttrykk som forteller om planten, men også om den som holdt blyanten. Bildene bærer elevenes personlige signatur. En elev skriver: «Illustrasjoner blir mer personlig, det tar ofte lang tid å skape, da blir man mer knyttet til dem.»

Matpause for Steinerskoleelever rundt langbordet i Bakeriet.

Hva har elevene lært?

I den avsluttende prøven skal elevene kunne kjenne igjen de 12 hyppigste plantefamiliene og over 20 trearter på øya med og uten hjelp av bestemmelsesnøkler. Vi ser mange ganger en overraskende treffsikkerhet når det gjelder elevenes gjenkjenning av planter. Tegning av plantene er et redskap for dem å gjenkjenne ikke bare plantene som ble tegnet, men også plantenes taksonomiske slektskap. Disse plantekunnskapene er ikke tilegnet gjennom å redusere planten til noen enkle egenskaper i en bestemmelsesnøkkel. Deres gjenkjenning er ikke et produkt av analytisk deduksjon – en additiv summering av isolerte egenska-

per, men ligner et intuitivt sprang fra en fornemmelse av helheten til detaljene. De gjenkjenner plantene ut i fra et helhetlig bilde de er blitt kjent med gjennom tegning. Sørenstuen (2011) omta-

ler «økt følsomhet» som en virkning av å arbeide med kunstneriske metoder i naturen. En elev skrev, «Det har gitt meg en veldig respekt for liv.» Jeg vil argumentere for at et positivt og kreativt fokus på plantenes utvikling og mangfold kan skape premisser for engasjement i de store miljøproblemene. En genuin forståelse av naturen og motivasjon for å handle på en bærekraftig måte, er basert på meningsfulle erfaringer, og at disse ofte kan knyttes til estetiske opplevelser.

En lengre redegjørelse av undervisningsopplegget er beskrevet i en artikkel i *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 4-2011, i samarbeid med Solveig Slåtli og Jan van Boeckel.

Bødbaking i steinovnen i Bakeriet.
(Steinerskoleelevene baker alt brødet selv.)

Et tidsbilde Fjelberg prestegård 1820

Fra Lyder Sagens dagbok etter en reise i Sunnhordland 20. mai til 6. juni:

To år tidligere, i 1818 har Augustus Meldahl Brun (sogneprest 1808–33) «ei uten betydelig opofrelse» og «trods almuens invendinger» reist en ny hovedbygning i prestegården. Eller som kildene beskriver det: et «Våningshus som en liden en etages bygning henved 30 al. lang og 10 al. bred afdelt ved en gang i tvende ulige store dele, – oppført i stedet for 2de andre uhyggelige stuer, hvoraf den ene allerede ved den i året 1739 afhodte åbodsforretning var kasseret, og som hadde deres beliggenhed nede på Borgegården mot enden af kirkegårdsgjerdet».

Eliteklubben Quodlibet i Bergen

I 1813 hadde en del ungdomsvenner stiftet en eksklusiv klubb benevnt Quodlibet (Litt av hvert) for å møtes en gang i uken for å dyrke litteratur og selskaperlig samvær. Foreningen ble sett på som en lokal variant av Det Norske Selskap i København. Blant deltagerne finner vi foruten Sagen og Christie, statsråd Peter Motzfeldt og sogneprest Jonas Rein. Alle de tre siste ble valgt som representanter til riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814. Blant kjernen i gruppen var dessuten tollkasserer Werner Hosewinckel Christie (Wilhelms onkel), overvraker, amtmann Bull og sorenskriver Christopher Bøgh.

Med på turen til Stord og Fjelberg i 1820, som Sagen beskriver i sin dagbok, er stiftamtmann Christie, assessor og senere stiftamtmann Edvard Hagerup samt overvraker og krigsråd J. A. von Westen Kahrs – alle medlemmer i Quodlibet. Christie reiste i embeds medfør i forbindelse med sesjonen som ble holdt på Leirvik. Reisefølget forøvrig var mest opptatt av historie og natur (ikke minst eget fiske, som vi skal se av dagboksnotatene!). Det fremgår at Lyder Sagen ikke var særlig begeistret for prestegården på Fjelberg, i motsetning til Kahrs og verten presten Brun, som begge hadde trådt sine barnesko på gården...

Reisen fra Bergen til Stord gikk sjøveien. De startet kl.8 om morgenen og var fremme ved Frugården på

Lyder Sagen (1777–1850) ar utdannet ved Københavns universitet og ble i 1814 overlærer ved Bergen Katedralskole. Allerede i 1806 hadde han fått etablert en realskole i byen og gjennom 30 år underviste han

på begge skolene – på det meste åtte timer daglig!

Han hadde en stor arbeidskapasitet. Utga sammen med Herman Foss «Bergens Beskrivelse» i 1824. Han deltok i opprettelsen av tegneskolen i 1824 og av byens kunstforening i 1835. Han var med på å stifte Bergens Museum (grunnlagt av stiftamtmann Wilhelm Frimann Koren Christie i 1825) og var et aktivt medlem i styret til sin død.

Lyder Sagen hadde en enestående evne til å oppdage talenter og bringe dem frem. Han skaffet penger til J.C.Dahls studieopphold i utlandet og hjalp frem Sjur Sexe og Ole Bull. Blant hans fremste elever var Welhaven og Nils Hertzberg.

Stord etter 10 timer. Reisefølget brukte en makelig vengebåt som ble rodd av seks rokarer. Seilet ble heist ved det minste vindpust, og vengebåten kunne være gode seilere. I vengen, hvor sidebenkene var polstret, var et mindre bord plassert i midten. Selskapet diskuterte dagens spørsmål, spilt kort og nøt forfriskninger av de medbragt rikelig forsynte nisteskrin og flaskefor.

Mange vengebåter var å se på Bergensleden på begynnelsen av 1800-tallet.

28de mai 1820 seilede Lyder Sagen med god bør henover til Fieldberg.

Han skriver i sin dagbok:

«Prestegaarden har en meget trist Beliggenhed tæt ved Kirken og saagodtsom inde paa Kirkegaarden.

Jeg skulde ikke kunde trives paa denne Plet, det følede jeg;

Brun og Kahrs der-

imot saae den med inderlig Glæde. Begge Fædre havde vært Præster der og boet i denne Præstegaard, Begge havde der henlevet deres glade Barndomsdage, Begge saae der deres Forældres Grave paa Kirkegaarden – kort, denne plett måtte ha for dem så meget for hjertet, som den aldeles savnet for mig»

Hovedhuset i prestegården reist i 1818. Bildet er fra ca. 1900. Legg merke til flaggstangen i høyre billedkant.

Den 28de

Om formiddagen var jeg henne i Lerviken for å be general- krigskommissær Terkelsen farvel, og om eftermiddagen kl. 5½ seilte Kahrs, presten Brun og jeg med god bør henover til Fieldberg, hvor vi ankom kl. 7.

Den 29de

Kahrs og jeg gikk om formiddagen til Nordhus, fordum hans mors enkesete. Denne gård har en vakker beliggenhet og en skjønn frukthave. Imellem Nordhus og prestegården ligger en høi. Presten Andreas Christie som omkr. 1777 var her på en reise, lot kaste denne høi op. Han sier derom i sitt manuskript:

«Den var muret på bjerget av blåler. Straks under jordskorpen var i stedet for helle et muret dekke

hvorunder en muret grav omtr. 3 kvart dyp, over 3 kv. bred og over 2 alen lang. I denne fantes intet uten jordaktig blåler (hvorav den næsten var full), røtter av omstående trær og derunder var bjerget.»

Nu var den igjen kastet sammen og ganske jorddekket.

Derfra gikk vi gjennom en furuskog til en vig kalt Bredvig. På denne vei så vi Fatlandssåten, et bjerg således kalt, fordi det ligner en høisåte og ligger i nærheten av gården Fatland. Merkelig er det at øverst oppe på toppen av dette bjerg ligger et vann, bekranset av trær. Fordum opholdt sig hjort i denne egn. — Frukthaver så jeg ellers ingen av hos bønderne. Kuns en eneste bonde i prestegjeldet (sa presten Brun mig) hadde en have med omtr. 50 frukttrær, og denne innbragte ham så meget, at han derav årlig har betalt alle sine skatter. Om aftenen var Kahrs og jeg ute og dorget. Vi fikk 25 torsk, hvorav jeg fikk de 15.

«...Vi mottog dem med Flaggen og med 3 Kanonskud»

Den 30te

Om formiddagen drev vi omkring i nærheten av prestegården, og om ettermiddagen kom Christie, Hagerup og hans bror til oss fra Frugården. Vi mottok dem med flaggen og 3 kanonskudd. Om aftenen

var Christie og jeg ut for å dorge og fikk 20 torsk — hvoriblandt adskillige store — også denne aften tok jeg luven fra en gammel fisker, jeg fikk nemlig over 12 av ovennevnte fangst.

Sørbruket på Nordhus rundt år 1900.

«... den merkelige Tussesten»

Den 31te

Om formiddagen gjorde vi samtlige en tur over Nordhus til Brevig, — merkelig er det at på den hele vei fra kirken til Brevig, det fruktbarreste strøk gjennom Fjeldbergøen, finnes den såkalte Tussesten, — da derimot den hele øvrige del av øen består av grannitt eller urberg. Til middag trakterte Brun galant i anledning av Christies besøk, den han ønsket velkommen på disse grenser med en vakker sang. Neppe var denne sang endt, førenn han også drakk min skål under et kvad, som han i denne anledning hadde forfattet. Sådan ære er ikke vederfaret mig før. Om aftenen kl. 6 reiste Christie, Hagerup og hans bror atter til Frugården.

Den 1. juni

Om formiddagen gikk Kahrs og jeg og drev omkring på marken og i haven. Vor vert, presten Brun, var reist igårftes til Vigebøigd kirke. Om ettermiddagen reiste Kahrs og jeg over til den merkverdige Halsnø for å bese bautastenene og kjempe-gravene som der finnes på et sted, som kalles Sjon. Vi kom derover, og jeg blev ganske forbauset ved å se den mengde oldtidsminner. Så mange vet jeg neppe at der finnes samlet på ett sted i Norge. Der var 16 store kjempe-graver, eller som de her kalles stenhøier. Omkring de fleste såes den almindelige ring av kampesten, og innenfor denne lå kampesten optårnet til en anselig høide. Omkretsen av hver stenhøi mener jeg var

Prestegården med den gamle kirkegården tegnet av R. Bødtker i 1888.

Plassen «Høndalen» var en av åtte husmannsplasser knyttet til prestegården.

omtr. 50 eller 60 skritt og måskje derover. Der var på den ene side av eidet, hvor disse høier lå, 4 bautastener (som bonden her kaller sverd), hvorav den største var omtrent 9 alen høi over jorden og omtr. 1 alen bred. Store kampesten var lagt omkring denne bautasten i en triangulær form, hver side av triangelen var 17 skritt. Bautastenen som stod i midten var skarp på den ene kant og bred og glatt på den annen. Den skarpe kant vendte på dem alle en vei. Den næststørste bautasten var omtr. 9 alen høi og $1\frac{1}{4}$ alen bred og stod i en cirkel av kampesten. Jeg formoder, at cirkelens omkrets omtr. var 50 skritt. De to andre bautastener var omtr. 5 alen over jorden. Ingen av bautastenerne stod i eller tett ved kjempegravene, men i nærheten av samme. På et sted var opreist 4 store og brede sten i en firkant, der var omtr. 4 skritt mellom hver sten.

2. juni.

Denne dags formiddag gjorde Brun, Kahrs og jeg en liten tur omkring til nogen husmannsplasser i nærheten av prestegården. Om ettermiddagen seilte vi over til Frugården igjen.

Lyder Sagens dagbok er tidligere publisert i *Bergen Historiske Forenings Skrifter* 1934 og i *Årsskrift for Stord søgelag* 1999.

(Lyder Sagens dagbok 29. de mai 1820)

«Frukthaver så jeg ellers ingen av hos bønderne ...»

... men på kartet s. 22 (tegnet av R. Bødtker 1888) ser vi en stor frukthave anlagt øst for prestegården. Utover 1800-tallet ivret prestene sterkt for frukt dyrking. På Nordhus og på prestegården ble det plantet store frukthaver.

Carl J. G. Petersen (1873-80)

Johan Ludvig Frithjof Buch 1880-1897

3. juni

var jeg i kirken og hørte en brudevielse av presten Olsen. Den skikk at brudgommen gir presten en finger-ring, og at presten setter den på brudens finger, synes jeg meget godt om. Den har vedlikeholdt sig fra oldtiden. (Se Schøning, pag. 235.)

4. juni.

Om ettermiddagen reiste vi i temmelig sterk storm, men medbør, til Godø Sund. Dette Sund dannes av to øer, lille og store Godøen. Fra gjestgiverstedet som ligger ved enden av Sundet på en liten holme, ser man ut gjennom Sundet, der ser ut som skogbemalete kulisser på et teater.

5. juni

reiste vi fra Godø Sund i et besøk til presten O. Arentz på Tysnes — i nærheten derav er en vik, som er meget farlig for de seilende, omtrent som Kykkelvik.

6. juni

reiste vi fra Godø Sund og tok veien gjennom Qvalesund, fordi det blåste en sterk vestenvind, men da vi kom ut fra Bjørnefjorden gjennom Qvalesundet til Korsfjorden, hadde vinden lagt sig aldeles, og vi rodde i god mak forbi Korsneset (om samme se P. Clausons geografi). Derfra kom vi til Bukken.

Stiftsamtmann
Wilh. Frimann Koren Christie
1778-1849

Johan Arnold
von Westen Kahrs
1773-1823

Eksempler fra folkeboksamlingen.

Folkebok- samlingen i prestegården – og en «skolefundas» tilbake til 1743

På begynnelsen av 1990-tallet var restaurering av Biblioteket i Hovedhuset ferdig. Den gamle skrivepulten, gitt av familien Sydnes, var på plass og veggene hadde fått 1800-tall kopierte tapet. Det første tilskudd for å fylle bokhyllene kom fra Brekke skule. Deler av den gamle folkeboksamlingen hadde ligget på skoleloftet i mange år. Nå kom den til heder og verdighet.

Vi fant også papirer fra Tanum og Folkeboksamlingens Ekspedisjon som bekreftet at det var forpakter Øglend i prestegården som bl.a. i 1933 stod som mottaker (og trolig også bestiller) av nye bøker til samlingen.

En rekke brev og andre dokumenter knyttet til prestegården ble for flere år siden overbragt til statsarkivet i Bergen. Vi vet at presten Hans Christian Nimb (1857–67) i brev datert 12.mars 1859 søker Kirkedepartementet om tilskudd til boksamlingen fra det offentlige. Det var den gang to boksamlinger i prestegjeldet, den ene for Eid sokn og den andre for de tre

andre soknene (Fjelberg, Ålund(Ølen) og Vikebygd).

Omgangskolelærernes virksomhet hadde båret frukter og leselysten hadde våknet. Men presten var redd forat interessene ville dabbe av om ikke staten ga tilskudd til nye bøker. Han skulle selv gå god for at tilskuddet skulle bli brukt til innkjøp av de bøkene som passet til det intellektuelle standpunkt almuen stod på. Det var to bønder som hadde tatt initiativ til den ene boksamlingen. Der var det mest religiøse bøker. De forfatterne som var best representert var Luther, Spender, Francke, Arndt, Pontoppidan, Grundtvig og Lauer. Presten mente det var et noe snevert emnevalg og hadde som medlem i styret sørget for at det også ble skaffet bøker med historisk innhold! (kilde: Olav Økland: Presten og bygda – før i tida).

Om skolestellet på Fjelberg

Presten Morten Ruus (1738–51) var den første i prestegjeldet som førte bok(kirke-bok) med innskriving av døpte, konfirmerede, ektevidde og døde. Det er spennende å lese at han også var den som fikk vedtatt en såkalt «skolefundas» i 1743. Dette var trolig første steget til fast skole i prestegjeldet. Utkastet ble senere noe revurdert og endelig aprobert 20. mars 1750. Da var Ruus blitt prost. Ordningen gikk ut på at det skulle være skole mellom Mikkelmesse og påske. Om sommeren var det ikke mulig å holde skole fordi foreldrene trengte barnene hjemme «for at vokte Kvæget mod de glubende Dyr». Det ble satt beskjedne krav til lærerne, det viktigste var at de stelte seg vel og lærte barnene å lese rent. Lønnen var ikke stor, 6 riksdaler i året, men han skulle ha fri kost, lys og overnatting der undervisningen ble holdt. Dessuten fri flytting fra et distrikt til et annet. Ordningen forutsatte at hvert sokn skulle ha en omgangskolelærer.

Først i 1844 kom den faste skolen og den ble lagt til klokkergården Brekke i Fjelberg.

På den tiden var det 10 lærere i prestegjeldet og lønnen var steget til litt over 10 spesiedaler.

I 1857 er det igjen presten Nimb (selv tidligere seminarlærer på Stord – han «skjødna flokkjan») som tar et initiativ, denne gangen om seminarutdannelse for lærere i omgangsskolen. Forslaget møtte motbør fordi man mente seminaristene var for kravstore både når det gjaldt lønn og kosthold.

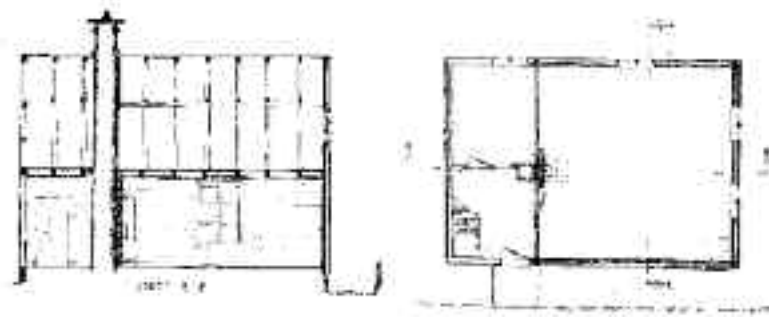
Lærer og kirkesanger Kolbein Larson Sydnes

Husmannsgutten Kolbein Sydnes var født på Sydnes, syd på Halsnøy i 1825. Sokneprest Koren på Fjelberg så tidlig at gutten hadde evner. Kort tid etter konfirmasjonen fikk han Sydnes konstituert som lærer.

Kolbein Sydnes ønsket å utdanne seg videre, men det var vanskelig fordi han var ubemidlet. Med venners hjelp fikk han lån og kunne reise til Stordøens Seminarum, hvor han ble opptatt som elev sommeren 1846. Etter «fuldendt kurs dimitteredes han i 1848», og ble året etter lærer i

Orgelet som vant 1. premie under Verdensutstillingen i Chicago 1910 ble gitt til Fjelberg Kirke av utvandrere til Amerika.

Skolestuen på Brekke på Borgundøy slik den var før den ble flyttet til Leirvik og gjenreist på Sunnhordland Folkemuseum.

Gamle skolebøker...

«Fjældberg annekssogn, Halsnøen». Etter fem år (1854) ble han forflyttet i samme egenskap til hovedsognet. Han var da 29 år gammel og jobben omfattet også å fungere som kirkesanger i Fjelberg kirke. Det siste var en viktig jobb for landsens kirker hadde ikke orgel og sangen ble ledet av klokkeren fra kordøren. Først etter at utvandrere fra Fjelberg, i tiden rundt 1.verdenkrig, hadde samlet inn penger fikk kirken sitt første orgel. Det står i dag som «Museumsgjenstand» i Bispestova gitt av Sydnesstrand indremisjon.

Vi har ikke sikre kilder, men skolestuen på Brekke ble trolig bygget i 1861. I november det året får seminarist Kolbein Sydnes løyve fra stiftsdireksjonen til å ta imot lærerlærlinger og utdanne de til omgangslærere for landsbygden. En slik ordning ble satt i gang flere steder i vårt land, men kursene på Fjelberg var enestående i Hordaland. Vet vi noe om opplegget for disse kursene? I dokumentet «Læringskolen i Fjelberg» fremgår det at elevene skulle få «grundig og klar Indsigt i de Læregjenstande» som passet for landsskolen. Styresen skulle lese med minst fire elever på hvert kurs, men ikke flere enn seks, og de måtte være over 18 år. Opptagelsen skulle skje i nærvær av sognepresten og man forutsatte «noenlunde Færdighed» i lesing i bok og skrift, at elevene hadde en tydelig håndskrift og dessuten «noenlunde» kunnskaper i regning og religion. Elevene måtte selv holde bøker og undervisningsmateriell og betale læreren fem specidaler for kurset. Elevene fikk karakter i religion, bibellesing, bibel- og kirkehistorie, morsmålet, lesing, skriving, regning, historie, geografi, sang og praktisk duellighet..

Kolbein Larson Sydnes og hustru Anna Jakobsdatter Eide

40 år gammel står Kolbein Sydnes og konen Anna i folketellingen fra 1865 oppført med syv barn i alderen to til 15 år. De bor på klokkergården på Brekke med en tjenestepike. Gården fødte fem kyr, en gris og 20 sauer, de sådde 1/8 tønne bygg og tre tønner havre foruten poteter.

Lærerlærlingskolen på Fjelberg ble avviklet i 1867, etter fire år, da Sydnes blir ansatt som øvingskulelærer ved seminaret på Stord. Der virket han helt til 1890. Ved avskjeden på Fjelberg fikk han «flere verdifulde foræringar».

I 1875 står Anders Olssen Vindås (f.1831) oppført som lærer på Brekke. Også han tituleres som «kirkesanger og Skolelærer».

I folketellingen 1900 er det «Kirkesanger» Johannes Næss (f.1854) med kone og syv barn som bor i klokkergården.

I 1905 kom Ola Lotsberg (f.1879) til Fjelberg og var den som virket lengst som lærer på Brekke. I hele 30 år var han også med i det meste av styre og stell, en aktiv og engasjert samfunnsborger, og ivrig i IOGT og flere misjonslag.

Den siste klokkeren som også var lærer i gamleskolen het Ingvaldstad. Ny skole ble bygget i 1938, så han fikk bare få år i den gamle skolestuen.

Peder Lunderstøl ble uteksaminert på lærerlærlingskolen på Fjelberg.

(kilder: «Ølen kyrkje 100 år Festskrift 1974». Tore Lande Moe «Fra Læringskule i Fjelberg til skulemuseum på Stord». Helge Heiberg-Andersen (bilder og upublisert materiale).

Eldhuset ble trolig flyttet på presten Traps tid i 1920-årene.
Gruen ble ikke gjenoppbygget.

17. maitog i prestegården i 1914 med Torbein Haugen med tåmbúr.

Bak stiftelsen Fjelberg Prestegard står:
FORENINGEN TIL NORSKE FORTIDSMINNESMERKERS BEVARING • FJELBERG BYGDALAG
KVINNHERAD KOMMUNE • HORDALAND FYLKESKOMMUNE

Adresse: Stiftelsen Fjelberg prestegard, 5459 Fjelberg • www.fjelbergprestegard.no • e-post: truls.grung@kraemmerhuset.no